

1 Schéma rozloženia jednotlivých aktivít v Medickej záhrade v Bratislave. Autorka: Miriam Heinrichová <

HISTORICKÁ ZÁHRADA AKO VEREJNÝ PRIESTOR (?)

Miriam Heinrichová, Tamara Reháčková, Ivan Stankoci

V odbornej aj v laickej verejnosti sa veľa diskutuje o postavení verejných priestorov v sídlach, ich význame, funkciách a vlastnostiach. Verejné priestory možno zjednodušene definovať ako nezastavané, otvorené, spoločnosti prístupné plochy nezávislé od pohlavia, rasy, náboženského vyznania atď.¹ Okrem čisto urbanizovaných plôch významnú úlohu v tejto skupine hrajú plochy verejnej zelene ako parky, verejné záhrady a ďalšie priestory s podielom zelene.

Čoraz väčším problémom mestskej verejnej zelene je, že s narastajúcim zahusťovaním vnútra sídiel už nepribúdajú nové plochy. Výsledkom tohto trendu je, že existujúce plochy zelene musia čoraz väčšmi odolávať rastúcim požiadavkám obyvateľov na rekreáciu. To však v mnohých prípadoch znamená degradáciu týchto priestorov vnášaním cudzorodých prvkov, nevhodných aktivít alebo aj ich

postupným zastavaním. Veľmi diskutabilné je uplatňovanie tohto trendu v historických záhradách.

Historická záhrada² predstavuje špecifický typ zelene, najmä ak ide o pamiatkovo chránené objekty. Pamiatkovo chránené plochy zelene vo vlastníctve štátu alebo miest a obcí sú vo väčšine prípadov verejným, spoločnosťou využívaným priestorom. Na tomto spôsobe využívania historických pamiatok nie je nič zlé, avšak v mnohých prípadoch sa práve tieto plochy zelene stávajú jedinými „zelenými ostrovmi“ v husto urbanizovaných územiach. Existujúce plochy musia čoraz väčšmi odolávať rastúcim požiadavkám obyvateľov na rekreačné využitie, čo je len logickým dôsledkom nedostatku iných verejných rekreačných plôch v mestách. V prípade historických záhrad môže tento trend spôsobiť degradáciu ich priestoru vnášaním cudzorodých prvkov a nevhodných aktivít.

PRÍSTUPNOSŤ A DOSTUPNOSŤ AKO KRITÉRIUM HODNOTENIA VEREJNÝCH PRIESTOROV

Hodnotenie prístupnosti a dostupnosti predstavuje veľmi vhodný nástroj na zistenie reálnej potreby verejných priestorov v sídlach. Vychádza z predpokladu, že každý obyvateľ by mal mať v pešej dostupnosti verejný priestor, či už je to námestie, alebo park. Vzdialenosti sa v závislosti od metodík líšia, ale pohybujú sa od 300 do 700 metrov, čo predstavuje približne 5 až 10 minút chôdze.³

Z hľadiska nášho výskumu je napríklad v prípade Bratislavy relevantný fakt, že väčšina parkových objektov je situovaná v mestskej časti Staré Mesto a tiež, že ide prevažne o historické záhrady (Medická záhrada, Grassalkovichova záhrada, Horský park, hradný kopec so zaniknutou barokovou záhradou) alebo iné plochy historickej zelene (Slavín, Kalvária), ktoré pôvodne nevznikli ako verejné mestské parky. No málokto z radov verejnosti vôbec spája súčasné plochy s historickou zeleňou a jej niekdajším poslaním. Vnímajú ich len ako ostatné, polyfunkčne využívané plochy zelene.

ZÁHRADA AKO CHRÁNENÁ KULTÚRNA PAMIATKA

Prv ako sa za začneme zaoberať problémom historických záhrad ako verejných priestorov, treba pripomenúť základné charakteristiky týchto areálov tak, ako ich definujú príslušné európske dokumenty a slovenské zákony a nariadenia.

Florentská charta⁴ definuje historické záhrady ako architektonické a vegetačné kompozície, ktoré sú z hľadiska dejín alebo umenia celospoločensky významné. Historická záhrada je architektonická kompozícia, ktorej podstatné zložky sú predovšetkým rastlinné, takže živé a ako také pominuteľné a obnoviteľné.⁵ Súčasťou kompozície záhrady sú podľa charty⁶ jej pôdorys a topografia, vegetácia, ktorá v sebe zahŕňa rastlinné druhy, proporcie, farebnosť, rozmiestnenie a vzájomné pomery jednotlivých druhov drevín, stavebné a dekoratívne prvky, ako aj tečúce a stojaté vody.

Z hľadiska využitia plôch Florentská charta definuje historickú záhradu ako živú pamiatku, zraniteľný špecifický areál, ktorý má byť prístupný, ale s prihliadnutím na jeho rozlohu a na jeho zraniteľnosť, s cieľom zachovať jeho podstatu a kultúrne poslanie.⁷ Charta

vidí historické záhrady v polohe miest pokoja, ktoré napomáhajú kontaktom ľudí, ticha a obdivu prírody. Dokument síce pripúšťa možnosť plnenia výnimočnej úlohy historickej záhrady ako miesta, v ktorom sa konajú slávnosti, avšak treba určiť podmienky, za akých sa historická záhrada navštevuje, tak, aby každá takáto slávnosť mohla zároveň slúžiť na zdôraznenie vizuálnych efektov záhrady, namiesto jej znehodnotenia alebo zničenia.⁸

Z hľadiska zabezpečenia kompletnej vyváženosti rekreačných aktivít pre obyvateľov, Florentská charta povoľuje zriaďovať v záhradách skôr pokojné hry. V prípade požiadaviek spoločnosti na šport či živé a dynamické hry, treba ich sústrediť v miestach kontaktu s pamiatkovo chránenými areálmi, ale nie ako ich súčasť.⁹ Takisto má podľa dokumentu prednosť akákoľvek činnosť spojená s údržbou či obnovou pred požiadavkami na využitie záhrady.¹⁰ Prístup do historickej záhrady musí byť riadený vhodnými pravidlami, ktoré rešpektujú udržanie jej podstaty.

Podmienky ochrany kultúrnych pamiatok upravuje novela zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, ktorý ukladá povinnosť vlastníka kultúrnej pamiatky užívať kultúrnu pamiatku v súlade s jej pamiatkovou hodnotou, ako aj vykonávať na svoje náklady základnú ochranu kultúrnej pamiatky.¹¹ Toto sa vzťahuje aj na diela záhradnej architektúry. Okrem zákona o ochrane pamiatkového fondu napomáha ochrane pamiatok, ktoré sú vo vlastníctve obcí a miest, zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Ten všeobecne prikazuje obciam zvelaďovať a zhodnocovať majetok obce a v jeho celkovej hodnote ho zásadne nezmenšený zachovať.¹² V súlade v týmto zákonom môžu mestá a obce schvaľovať všeobecne záväzné nariadenia týkajúce sa detailnejších opatrení z hľadiska ochrany a využívania plôch zelene.

Možno povedať, že z právneho hľadiska sú historické záhrady chránené v dostatočnej miere, avšak chýba výraznejšia implementácia Florentskej charty vo vykonávacích predpisoch a zároveň osveta a šírenie povedomia o historických dielach záhradnej architektúry na celospoločenskej úrovni. Osveta je najmä v poslednom období, keď sa čoraz častejšie hovorí o participácii občanov na formovaní verejných priestorov, nevyhnutným nástrojom vzdelávania verejnosti.

POVEDOMIE VEREJNOSTI

Problém vnímania historických záhrad verejnosťou má svoje korene v povojnovom období. Po druhej svetovej vojne bola väčšina záhrad šľachtických sídiel s historickou hodnotou znehodnotená. Takisto veľa historických objektov sa degradovalo v dôsledku povojnového spoločenského vývoja. Mnohé šľachtické rody opustili svoje sídla, ich pozemky boli znárodnené a z väčšiny objektov sa stali verejnoprospešné stavby – nemocnice, školy, materské školy alebo domovy sociálnych služieb. Ich záhradné areály sa využívali produkčným spôsobom alebo bez adekvátnej starostlivosti pustli a postupne zarastali.

Na Slovensku nikdy nebola kultúra záhradných diel súčasťou národného povedomia spoločnosti tak, ako je to napríklad v Taliansku, vo Francúzsku či v Anglicku. K tomu sa pridávajú aj desiatky rokov nepriaznivého vývoja po druhej svetovej vojne, ktoré zapríčinili, že vnímanie historických záhrad spoločnosťou ako kultúrnych pamiatok z hľadiska kultúrnohistorických hodnôt sa ešte výraznejšie obmedzilo.

Aj keď niektoré z historických záhradných objektov boli rekonštruované a sú aj pamiatkovo chránené, povojnový vývoj spoločnosti zapríčinil, že v súčasnosti nie sú verejnosťou a ani samosprávami dostatočne vnímané ako kultúrne dedičstvo.

PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE HISTORICKÝCH ZÁHRAD AKO VEREJNÝCH PRIESTOROV

V snahe maximálne využívať verejné priestory sa aj v historických záhradách začínajú hromadiť rôznorodé aktivity, ktoré sú síce nevyhnutnými prvkami v rámci verejného priestoru, ale ak by sme ich mali vnímať v súvislosti s Florentskou chartou, alebo zákonom č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, dostávajú sa s nimi do rozporu. Svedčia o tom aj prípadové štúdie, ktoré sa vykonali v dvoch rôzne veľkých historických záhradách.

MEDICKÁ ZÁHRADA V BRATISLAVE

Medická záhrada vznikla v poslednej štvrtine 18. storočia ako baroková palácová záhrada na vtedajšom severovýchodnom okraji mesta. Počas storočí menila nielen svojich majiteľov, ale aj svoju podobu a na začiatku osemdesiatych rokov 20. storočia nemala záhrada žiadnu slohovú úpravu. Bola len ďalšou z radu iných zelených plôch na území mesta. Koncom

2 Príprava na gastronomický festival a s ňou spojené zaberanie plôch zelene. Foto: Tamara Reháčková

3 Vyjazdené priehlbiny zničených komunikácií sa v dôsledku zhutnenia plnia dažďovou vodou. Foto: Tamara Reháčková

osemdesiatych rokov však záhradu zrekonštruovali do podoby z roku 1820, ktorá ešte čiastočne odrážala pôvodný barokový pôdorys. V súčasnosti je záhrada evidovaná ako súčasť národnej kultúrnej pamiatky Aspremontov palác, číslo ústredného zoznamu 263 (záhrada reprezentuje samostatný pamiatkový objekt). Medická záhrada je obľúbeným miestom obyvateľov aj návštevníkov mesta a tomu zodpovedá aj rozsiahly zoznam prvkov a aktivít, ktoré sa v nej nachádzajú alebo realizujú. Sú tu dve detské ihriská, pamätník básnika Sándora Petőfiho, pamätník spisovateľa Martina Kukučina, fit prvky pre seniorov, verejné toalety, čajovňa (v letnom období), letná čítareň a kaviareň. (→1) Niekoľkokrát do roka sa v záhrade konajú masové príležitostné akcie¹³, napríklad gastrofestival, detský haloween, vegánske hody, deň detí a podobne.

Príprava na tieto akcie znamená pre organizmus záhrady veľkú záťaž. Mlatové chodníky nie sú prispôbené na prejazd a státie nákladných áut. (→2) Počas akcií sú stánky a príslušné vybavenie rozložené na trávnikoch a do relatívne malého priestoru (3 ha) prichádzajú tisíce návštevníkov. Dôsledkom sú zničené komunikácie, pôvodne priepustné povrchy sú zhutnené a sú v nich vyjazdené priehlbiny, ktoré sa plnia dažďovou vodou. (→3) Ani trávniky nie sú na takúto záťaž prispôbené, navyše sú aj počas bežnej prevádzky zaťažované rôznymi rekreačnými aktivitami. Na hlavnom parteri sa hrá futbal, frisbee a podobne. (→4) Letná čítareň je umiestnená v drevenom prístrešku, ktorý sa svojím stvárnením hodí skôr do lesoparku ako do barokovej záhrady, a tak sa táto inak vhodná a pokojná aktivita dostáva do rozporu s historickým duchom záhrady. Toalety sú síce podzemné, ale ich nadzemná časť je nedôstojná a nevhodná do každého priestoru, nieto do barokovej záhrady. (→5)

Osobitnú kapitolu predstavujú detské ihriská. Pri rekonštrukcii bolo jedno ihrisko

umiestnené mimo hlavného kompozičného priestoru v juhozápadnom segmente záhrady. To by v prípade, keby sa realizovali aj ďalšie opatrenia, bolo ešte akceptovateľné, ale nedávno sa v záhrade objavilo aj druhé detské ihrisko a to priamo na konci hlavnej kompozičnej osi. Tá je už od rekonštrukcie nedoriešená a znehodnotená tým, že pohľad na palác zo záhrady blokujú veľké hmoty nevhodne situovaných ihličnanov. Tak úplne zaniká jedna z hlavných kompozičných hodnôt barokovej záhrady.

Budova, ktorá tradične slúžila pre potreby údržby záhrady, bola adaptovaná na kaviareň s terasou (rok 2014). Do kaviarne sa však nedá dostať inak ako po trávniku. Ten je po niekoľkých mesiacoch prevádzky úplne zničený a okolie kaviarne tak tvorí zdevastovaný priestor, ktorý sa v daždivých dňoch mení na zablatenú plochu. Aj samotný spôsob údržby záhrady je diskutabilný a je v rozpore so zachovaním jej pamiatkových hodnôt, napríklad autá, ktoré privádzajú veľkokapacitné kontajnery na záhradný odpad, poškodzujú komunikácie a trávnik. Záhrada je za štvrtstoročie po svojej rekonštrukcii v takom stave, že vyžaduje závažné ozdravné zásahy, v lepšom prípade komplexnú rekonštrukciu s návratom do pôvodnej barokovej podoby.

HISTORICKÝ PARK V MALACKÁCH

Podobným problémom trpia aj väčšie historické záhradné areály, ako napríklad historický park v Malackách. Územie tejto pôvodne anglickej záhrady bolo po druhej svetovej vojne postupne okliešťované výstavbou mestskej nemocnice, rozparcelovaním jeho časti na súkromné pozemky s následnou individuálnou bytovou výstavbou či parkoviskom. Veľkú časť súčasného parku zaberá areál futbalového ihriska so zázemím. Pri športovisku neskôr vznikli aj ďalšie stavby na rekreačné a športové aktivity ako detské ihrisko, tenisové kurty,

4 Nadzemná časť toaliet v Medickej záhrade.

Foto: Tamara Reháčková

5 Pôvodné barokové záhradné partery ako aktívne plochy na hry a šport. Foto: Tamara Reháčková

zimné klzisko či areál s fitness prvkami. (→6) Napriek tomu si záhrada ešte ako-tak udržiava svoju historickú kompozičnú tvár, avšak je to pravdepodobne len otázkou času dokedy, ak bude tento trend pokračovať.

O tom, že samospráva považuje historickú záhradu za strategický verejný priestor mesta svedčí viacero hromadných aktivít, ktoré sa tu v poslednom čase odohrávajú. Medzi ne možno zaradiť tohtoročné (rok 2014) aktivity, ako napríklad ukážky činnosti policajného zboru s masovou účasťou či jarný zraz fiatiek¹⁴, ktoré mali špeciálnu zastávku v parku pred kaštieľom. Od roku 2012 sa každoročne organizuje na rozsiahlej lúke pred kaštieľom, cez ktorú vedie hlavný, historicky významný, kompozičný priehľad na kaštieľ, masová hudobná akcia DOHODA, ktorá počas dvoch dní sústredí vo veľmi malom priestore tisícky návštevníkov. Jej organizácia si okrem záberu samotného areálu parku vyžaduje aj rad menších úprav, ako sú prípravy pódia, stánkov s občerstvením, zázemia, záchytného parkoviska pre hostí VIP a oplotenia areálu – to všetko vnútri historickej pamiatky. Napriek maximálnej snahe organizátorov o minimalizáciu zásahu do zelene je takýto príliv verejnosti do záhrady neúnosný. Akcia sa koná na otvorenom priestranstve, kde dochádza k ničeniu lúky, ktorej biologická diverzita je tiež súčasťou ochrany pamiatky. Neúmerne hluk vo vzťahu k blízkej nemocnici síce nie je celkom predmetom problematiky ochrany

historickej pamiatky, ale vo vzťahu k faune parku určite predstavuje negatívny vplyv. Takisto návštevníkom nič nebráni zdržiavať sa aj v nechránených častiach parku – mimo ohraňenej zóny a dozoru, kde sa naskytá oveľa viac príležitostí devastovať kultúrnu pamiatku. O etickom rozmere tejto akcie vo vzťahu k zásadám využívania historickej záhrady v súlade s Florentskou chartou asi ani netreba hovoriť. Ako kompenzácia za prípadnú vzniknutú škodu bola organizátorom poskytnutá mestu ako vlastníčkovi finančná suma 1 000 €¹⁵ na obnovu kaštieľa, ale nie miestu, ktoré bolo akciou poškodené najviac – parku. Ak by sa finančná kompenzácia týkala samotného parku, tak táto suma vystačí na výsadbu piatich vzrastených stromov alebo na založenie 500 m² trávnik. Etický a spoločenský rozmer dosahu akcie na pamiatkovo chránený objekt je veľmi ťažké vyčíslieť, momentálne skôr odzrkadľuje nízke kultúrne povedomie spoločnosti a nemohúcnosť samospráv ponúknuť spoločenským udalostiam adekvátny priestor.

ČO TRPÍ NAJVIAC?

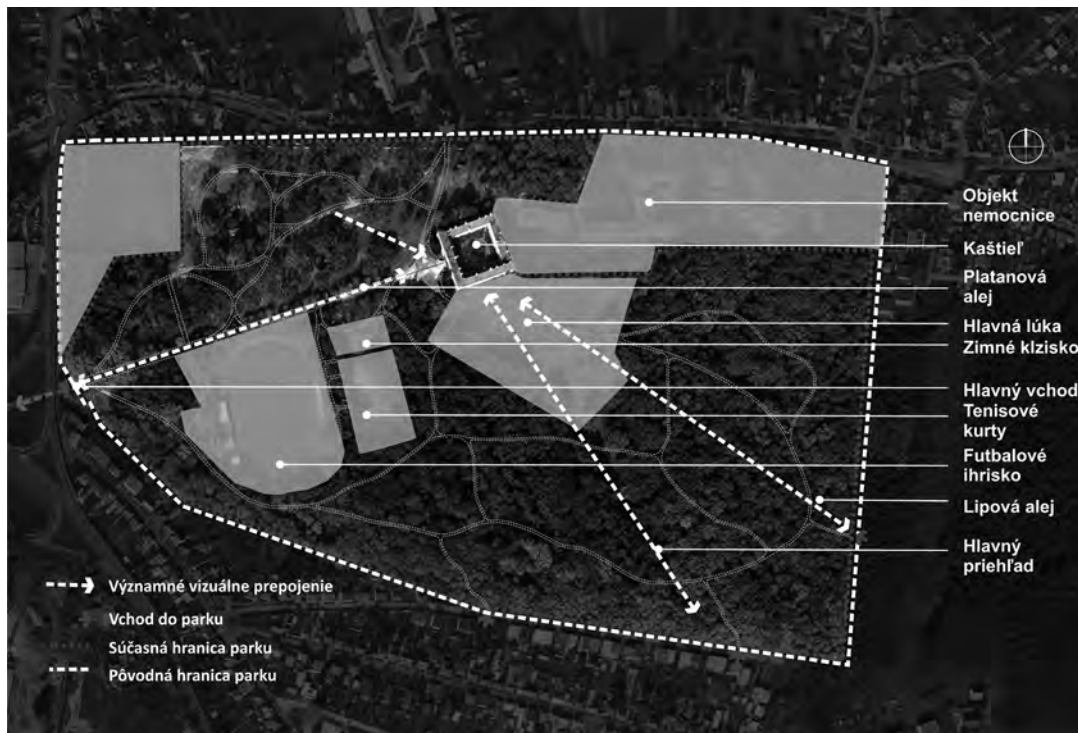
Mestské samosprávy v súčasnosti čoraz častejšie hovoria o naplňaní modelu udržateľnosti ako o významnom strategickom bode ďalšieho územného rozvoja. Tento model považuje kvalitnú štruktúru a pešiu dostupnosť mestskej zelene za jednu z významných hodnôt. Keďže samosprávy sú nútené princíp udržateľnosti

uplatňovať v už existujúcej štruktúre sídla, vytvára to určitý rozpor medzi ich reálnymi možnosťami a požiadavkami verejnosti na dostatok kvalitných verejných priestorov. Samosprávy by mali cielavedome pracovať na vytváraní funkčných a prepojených systémov mestskej zelene, tak ako je to aj vo vyspelých štátoch. Na Slovensku však celý systém padá na nemohúcnosti vytvoriť nové plochy mestskej zelene nielen v existujúcich mestských štruktúrach, ale aj v tých novovznikajúcich.

Zahusťovaním výstavby vnútri sídla logicky dochádza k prílivu obyvateľov (dlhodobému aj krátkodobému) a s rastom počtu obyvateľov stúpajú aj územné požiadavky na rekreáciu či krátkodobý relax. Potreby človeka sa hromadia, avšak priestorové možnosti ich uplatnenia sa zvyčajne nemenia, ak neberieme do úvahy výstavbu uzavretých športovísk v rámci komplexov budov. Tie sú však väčšinou v súkromnom vlastníctve, a teda nie sú verejne dostupné v tom pravom zmysle slova.

HISTORICKÝ GENIUS LOCI JE NEPRENOSITEĽNÝ, AKTIVITY ÁNO

Ponúknuté štúdie dokazujú, že nie všetky priestory sú vhodné na uskutočňovanie všetkých požadovaných aktivít. Poukazujú na nezmyselnosť politiky samospráv vychádzať v ústrety nárokom spoločnosti aj za cenu straty kvality priestoru. Samosprávy radšej obetujú špecifické areály, ako sú historické záhrady,

6 Schéma rozloženia jednotlivých aktivít v historickej záhrade v Malackách. Podklad ortofotomapa: © Geodis SLOVAKIA, s. r. o.

namiesto toho, aby riešili problém komplexne aj vzhľadom na budúce generácie obyvateľov a pre nové požiadavky vytvárali sieť adekvátnych priestorov zelene či verejných priestorov všeobecne. Nedostatok kvalitných verejných priestorov pre požiadavky moderného mestského človeka na rekreáciu si, ako prezentovali prípadové štúdiu, vyberá svoju daň na historických plochách zelene. Tie sa postupne začleňujú medzi ostatné, spravidla dynamicky využívané verejné priestory. Historické záhrady by pritom mali slúžiť na úplne odlišný typ rekreácie, v duchu Florentskej charty predovšetkým ako miesta pokoja a rozjímania. V dôsledku nevhodných aktivít, ktoré sme opísali vyššie, možno odpovedať na otázku, či a ktoré aktivity v historických záhradách sú nevhodné. Odpoveď je jednoduchá – za nevhodné považujeme tie aktivity, ktoré sú v rozpore s historickým duchom záhrady a s jej kultúrnou hodnotou. V dôsledku nepochopenia hodnôt a významu historických záhrad následne trpia ich kompozičné, architektonické, krajinno-architektonické aj ekologické aspekty, historický duch záhrady a jej kultúrna hodnota. Na druhej strane sa stráca žiaduca variabilita verejných priestorov a ich identita, tým, že sa všade používa rovnaký mobiliár, rovnaké herné prvky a podobne sa priestory stávajú uniformné a postupne strácajú na atraktivite – sú tzv. opozierané.

ZELEŇ AKO POLITIKUM?

Jedným z moderných prístupov, ktoré sa v súčasnosti začínajú v procese územného plánovania objavovať je participatívne plánovanie.¹⁷ Jeho cieľom je formovať verejný priestor ako vec verejnú. Otázka participácie verejnosti

nadobúda na význame a súčasne predpokladá vytvorenie verejnej diskusnej platformy o riešení problému a stáva sa súčasťou komunálnej politiky. Participácia verejnosti rozhodovať o verejnom priestore je legitímny a pozitívny jav vypovedajúci o demokratickej a rovnoprávnej spoločnosti.

V prípade participatívneho plánovania je však dôležité poukázať na fakt, že ak sa má verejnosť zaoberať špecifickým územím, ako sú napríklad historické záhrady a ich budúce využitie, téma musí mať aj svoj odborný rozmer a diskusia naráža často na problém nerovnováhy poznatkov.¹⁸ Nie je žiaduce, ak samosprávy predkladajú na verejnú diskusiu plánovanie aktivít v historických záhradách len v polohe bežnej plochy verejnej zelene, bez ďalšej osvetly a vysvetlenia súvislostí. Často je to len dôsledkom toho, že mestá a obce nemajú alebo nevedia ponúknuť nič iné, a preto volia cestu menšieho odporu a ponímajú za čisto verejné to, čo by malo byť regulované. Z historickej zelene sa tak stáva, ešte výraznejšie, ako je to v prípade ostatnej verejnej zelene, len akési politikum podliehajúce turbulentciám v komunálnej politike a tlaku verejnosti a rôznych záujmových skupín z radov občanov.

Ak chceme úspešne plánovať naše verejné priestory, mala by byť súčasťou takýchto plánovacích aktivít aj aktívna osvetla, ktorá sa však neobmedzí len na jednotlivé projekty participatívneho plánovania, ale bude cieľavedomo vychovávať spoločnosť ako takú.

Príspevok prezentuje výsledky výskumu ku grantovej úlohe KEGA, č. 017STU-4/2014.

- Pod verejnými priestormi rozumieme také priestory v existujúcej urbanistickej štruktúre akýchkoľvek sídiel, ktoré sú nezastavané, otvorené a prístupné všetkým občanom nezávisle od ich pohlavia, rasy, etnicity, veku alebo socioekonomickej úrovne. Verejné priestory bývajú spravidla na verejnom pozemku a slúžia verejnosti. V tom najbežnejšom zmysle slova pod verejnými priestormi často rozumieme najmä námestia, ale patria sem aj ulice, parky, verejné záhrady, cintoríny, galérie pod voľným nebom, nábregia a promenády, trhoviská či ihriská a vstupné „predpriestory“ areálov a budov; pozri: Miková, Karolína – Paulíková, Martina – Pauliniová, Zora: Verejné priestory. Banská Bystrica, Nadácia Ekopolis 2010, s. 9.
- Na označenie historických plôch zelene v článku všeobecne používame pojem historická záhrada – v zmysle Florentskej charty čl. 6. Kde označenie „historická záhrada“ prináleží rovnako malým, drobným záhradám ako rozsiahlym tvarovaným alebo krajinárskym parkom; pozri: Florentská charta. Florencia, ICOMOS-IFLA 1982, s. 1.
- Významná je aj prístupnosť a dostupnosť verejných priestorov – nestačí jedno centrálné námestie či park, každý z nás by mal mať na dosah pestrý výber miest, kde môže tráviť svoj čas (parčík, námestíčko, zákutie na ulici...). Ak mesto vníma a udržiava svoje otvorené priestory ako systém, potom môže ľahko dôjsť k priestorovej synergii a k vyššej kvalite života. Kľúčovým aspektom je dostupnosť v rámci širších vzťahov – dobré napojenie na sieť ciest a chodníkov sídla; pozri: Miková, Karolína – Paulíková, Martina – Pauliniová, Zora: Verejné priestory. Banská Bystrica, Nadácia Ekopolis 2010, s. 23.

Jeden z príkladov hodnotenia dostupnosti verejnej zelene a miestnych služieb prezentuje projekt Európskej únie „European Common Indicators Project“ realizovaný v roku 2003. Projekt hodnotil spolu 10 indikátorov a indikátor č. 4 – Dostupnosť miestnej verejnej zelene a miestnych služieb bol chápaný v kontexte celého projektu ako podmienka kvalitného života. Uvedený indikátor hodnotí podiel obyvateľov bývajúcich v dosahu 300 m od verejných priestranstiev väčších ako 0,5 ha a základných služieb.

Verejné priestranstvá sú definované ako: verejné parky (lesoparky), záhrady alebo verejné priestranstvá vyhradené chodom a cyklistom, s výnimkou dopravných ostrovcov zelene a cintorínov (ak nie sú vyhlásené za významné plochy s rekreačnou funkciou), otvorené športové areály, verejne a bezplatne prístupné súkromné areály (poľnohospodárske areály, súkromné parky), verejne a bezplatne prístupné.

Prostredníctvom indikátora sa vyberajú a hodnotia plochy dvoma spôsobmi:

- spôsob: vyberajú sa plochy väčšie ako 0,5 ha
- spôsob: hodnotia sa plochy spájajúce vyššie uvedené funkcie, bez ohľadu na výmeru.

Hodnotenie dostupnosti miestnej verejnej zelene a služieb bolo realizované pomocou mapových podkladov, na základe ktorých bolo determinované priestorové rozmiestnenie obyvateľov a následným mapovaním verejných priestranstiev a služieb prostredníctvom prieskumu dostupnosti danej služby na reprezentatívnej vzorke obyvateľov (dostupnosť danej služby sa zaznamenávala v minútach chôdze).

Výsledky výskumu preukázali, že podmienku dostupnosti miestnej verejnej zelene a miestnych služieb spĺňa 69 % z 22 hodnotených európskych miest, pričom najlepšiu dostupnosť majú napríklad obyvatelia maďarského mesta Aba (100 %), španielskeho Vitoria-Gasteiz (99 %) a fínskych miest Tampere (98 %) a Turku (96 %). Naopak, najhoršiu dostupnosť k miestnej verejnej zelene a k miestnym službám majú obyvatelia ukrajinského Nikolaeva (5 %), talianskeho Acqui Terme a dánskeho Aarhusu (40 %). Dostupnosť verejných

priestranstiev akejkoľvek výmery, teda nielen plôch $\geq 0,5$ ha, sa v európskych mestách pohybuje okolo 78 %; pozri bližšie: European Common Indicators Project (http://ec.europa.eu/environment/urban/common_indicators.htm)

Reháčková, Pauditšová (2006) realizovali analýzu dostupnosti parkov a parkovo upravených plôch vo vybraných mestských častiach Bratislavy. Na hodnotenie bolo vybraných 13 lokalít zo 7 mestských častí, ktoré by mali v rámci mesta plniť predovšetkým rekreačnú (oddychovú) funkciu (Park družby, Park SNP, Park na Račianskom mýte, Sad Janka Kráľa, Park Andreja Hlinku, Park Ostredky, Horský park, Medická záhrada, Grassalkovichova záhrada a Námestie slobody, Kalvária, Slavín, Hradný vrch a Lesopark Vrakuňa). V ostatných desiatich mestských častiach, ktoré neboli zahrnuté do tohto hodnotenia, sa buď žiadne parky nenachádzajú, alebo sa tu vyskytujú parkovo upravené plochy, ktoré však rozlohou alebo kvalitou nezodpovedajú plochám s celomestskou rekreačnou funkciou.

Na zistenie dostupnosti vybraných parkov a parkových plôch bola použitá bufferová metóda, pomocou ktorej je možné schematicky znázorniť dostupnosť parkovej plochy pre určitý okruh obyvateľov žijúcich v konkrétnej vzdialenosti. Výsledky ukázali, že existujúce parky v Bratislave sú na krátkodobú rekreáciu dostupné len pre malý počet obyvateľov pohybujúcich sa peši. Zo všetkých sedemdesiatich mestských častí Bratislavy sú parky a parkovo upravené plochy najviac zastúpené v Starom Meste, a teda aj dostupnosť pre obyvateľov tejto mestskej časti je v podmienkach Bratislavy najlepšia. Napriek tomu z celkovej rozlohy Starého Mesta (961,60 ha) je pokrytých dostupnosťou parkov a parkovo upravených plôch do 300 m len 39,56 % územia, pri dostupnosti do 700 m je to 75,11 % územia a pri dostupnosti do 1 000 m sú parky v Starom Meste dostupné pre obyvateľov tejto mestskej časti takmer z celého jeho územia (90,83 %). Najhoršia situácia je v mestskej časti Petržalka, kde je v rámci Bratislavy najvyššia hustota obyvateľov na 1 km² (4 087 obyv./1 km²). K dispozícii je v súčasnosti len jeden park – Sad Janka Kráľa, ktorý je na rekreovanie a oddych pri dostupnosti 300 m určený len obyvateľom veľmi malej časti Petržalky, konkrétne z ulice Černyševského. Pre obyvateľov Starého Mesta je v zmysle vzdialenosti do 300 m Sad Janka Kráľa nedostupný. V prípade dostupnosti do 700 m je „spádová“ oblasť väčšia. Park je na strane Petržalky dostupný pre obyvateľov ulíc: Černyševského, Einsteinova, Zadunajská, Pečnianska, Bohrova, Panónska cesta, Macharova, Pifflova, Vavilovova, Farského, Jantárová cesta a Bosákova. V rámci Starého Mesta je Sad Janka Kráľa dostupný pre obyvateľov ulíc: Rázusovo nábrežie, Vajanského nábrežie, Tobručká, Dobrovičova, Múzejná, Kúpeľná, Mostová, Riečna, Lodná, Rigeleho, Hviezdoslavovo námestie, Palackého, Medená, Tallerova, Fajnorovo nábrežie a čiastočne aj Štúrova ulica. Pri vzdialenosti 1 000 m od parku je rádius ulíc, z ktorých je park dostupný o niečo väčší ako pri 700 m, principiálne však ide z celomestského hľadiska o malý počet obyvateľov, pre ktorých plní tento park funkciu krátkodobej rekreácie. Dostupnosť parkov v mestských častiach: Dúbravka, Karlova Ves, Nové Mesto, Ružinov a Vrakuňa je tiež nevyhovujúca. Parky sú dostupné pre malý počet obyvateľov, niektoré sú vzhľadom na ich lokalizáciu prístupné aj pre obyvateľov susedných mestských častí, napríklad Park družby v Dúbravke je dostupný aj pre časť obyvateľov Lamača alebo Park na Račianskom mýte je dostupný pre obyvateľov Nového Mesta aj Starého Mesta.

Pre obyvateľov mestských častí: Čunovo, Devín, Devínska Nová Ves, Jarovce, Podunajské Biskupice, Rača, Rusovce, Vajnory a Záhorská Bystrica nie je ani pri vzdialenosti približne 1 000 m dostupný žiadny park celomestského významu; pozri bližšie: Reháčková, Tamara – Pauditšová, Eva:

Vegetácia v urbánom prostredí. Bratislava, CICERO 2006, s. 128 – 130.

Iný prístup prezentovali Baus, KohutkováKrivusudský (2012) – použili dotazníkový prieskum, v ktorom sa okrem jednoduchých uzatvorených otázok respondentov pýtali na ich adresu. To umožnilo rozdeliť jednotlivé odpovede na takmer presné zemepisné polohy vnútri mesta. Zemepisná poloha bola vytvorená pomocou aplikácie Google Maps API, ktorá tiež umožňuje merať sieťové vzdialenosti medzi dvomi zemepisnými bodmi a to umožnilo vypočítať dobu potrebnú pre pohyb medzi týmito bodmi v závislosti od použitých dopravných prostriedkov. Autori identifikovali v Bratislave zelené plochy a pre každú pozíciu vykonali analýzu sieťovej dostupnosti z adres respondentov a vybrali najbližšiu zelenú plochu. Tak získali údaje o dobe potrebnej pre pešiu dostupnosť (v sekundách) od domova respondenta ku každej ploche zelene vloženej do databázy; pozri bližšie: Baus, Peter – Kohutková, Ivana – Krivusudský, Rastislav: Correlation of objective and subjective parameters in research of Urban green spaces accessibility on the example of Bratislava. *Journal of Landscape Ecology*. Vol: 5, No. 1., 2012. 9 s.

- 4 Medzinárodný výbor pre historické záhrady ICOMOS-IFLA sa rozhodol na svojom zasadnutí dňa 21. mája 1981 vo Florencii vypracovať chartu týkajúcu sa ochrany historických záhrad s tým, že tento dokument ponese názov mesta, v ktorom bol prijatý – Florentská charta. Túto chartu navrhol Medzinárodný výbor a 15. decembra 1982 ju zaregistroval ICOMOS, ako doplnok k Benátskej charte v oblasti historických záhrad.
- 5 Pozri čl. 2 Florentskej charty: „Historická záhrada je architektonická kompozícia, ktorej podstatné zložky sú predovšetkým rastlinné, takže živé a ako také pominuteľné a obnoviteľné. Jej vzhľad preto odráža stále vyrovnávanie sa medzi cyklami ročných období, rastom a odumieraním prírody a túžbou umelcov a remeselníkov udržať ju stále nedotknutú.“
- 6 Pozri definície a ciele Florentskej charty, čl. 4.
- 7 Pozri čl. 18 Florentskej charty: „Aj keď každá historická záhrada vznikla preto, aby bola k nahliadnutiu a aby sa v nej bolo možné prechádzať, je potrebné, aby bol prístup obmedzený s prihliadnutím na jej rozlohu a na jej zraniteľnosť, a to tak, aby bola zachovaná jej podstata i jej kultúrne poslanie.“
- 8 Pozri čl. 19 Florentskej charty: „Svojím charakterom a svojím určením je historická záhrada miestom pokoja, ktoré napomáha kontaktom ľudí, ticha a obdivu prírody. Tento každodenný, bežný účel musí jednoznačne kontrastovať s výnimočnou úlohou historické záhrady ako miesta, v ktorom sa konajú slávnosti. Treba určiť podmienky, za akých sa navštevujú historické záhrady, aby každá takáto slávnosť mohla zároveň slúžiť na zdôraznenie jej vizuálnych efektov, namiesto jej znehodnotenia alebo zničenia.“
- 9 Pozri čl. 20 Florentskej charty: „Ak pri bežnej prevádzke je možné povoliť v záhradách kludné hry, je potrebné ako náprotivok vytvoriť vedľa historických záhrad miesta, respektíve terény, vhodné pre živé a dynamické hry a pre šport tak, aby bola realizovaná táto spoločenská požiadavka, pričom by nedošlo k narušeniu ochrany záhrad a krajiny.“
- 10 Pozri čl. 21 Florentskej charty: „Vykonávanie údržby a obnova, ktoré sú časovo viazané na ročné obdobie, alebo krátkodobé zásahy, ktoré napomáhajú reštituovať autenticitu záhrady, musia mať vždy prednosť pred požiadavkami na využitie záhrady. Prístup do historickej záhrady musí byť riadený vhodnými pravidlami, ktoré rešpektujú udržanie jej podstaty.“
- 11 Pozri novela zákona NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, § 28 Práva a povinnosti vlastníka, odsek 2 a), b).
- 12 Pozri zákon NR SR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, § 8 Majetok obce, odsek 3.
- 13 Viac informácií na http://cirkulart.sk/?page_id=206
- 14 Viac informácií na stránke Podujatí v zámockom parku pri malackom kaštieli: http://www.malacky.sk/index.php?page=clanok_cely&id=4698
- 15 Viac informácií na stránke Fun rádio DOHODA prvýkrát v Malackách http://www.malacky.sk/index.php?page=clanok_cely&id=3154
- 16 Sumy sadovníckych prác týkajúcich sa výsadby stromov a založenia trávnikov sú určené podľa cenníkov sadovníckych prác Cenekon.
- 17 Pod participatívnym plánovaním rozumieme rôznorodé metódy, ktoré napríklad v rámci územného plánovania umožňujú spoločné diskusie a hľadanie dohody o využití a funkčno-priestorovom riešení územia. Podľa miery riešeného územia sa do plánovania zapájajú relevantní zainteresovaní hráči, ktorými môžu byť tak individuálni obyvatelia, ako aj zástupcovia rôznorodých záujmových skupín (verejná správa, podnikatelia, občania, ochranári, umelci, materské centrá atď.). Participatívne plánovanie zvyčajne predstavuje viacero krokov, ktoré smerujú od identifikovania zainteresovaných hráčov cez zistenie ich záujmov, spoločné stretnutia až po hľadanie spoločných funkčných dohôd. Funkčné dohody znamenajú také dohody, ktoré rešpektujú rôznorodosť potrieb i záujmov zainteresovaných hráčov, a tým činom nehľadajú hodnotový konsenzus, ale zameriavajú sa na dosiahnutie dohody na konkrétnom riešení, s ktorým zainteresovaní hráči súhlasia z rôznych dôvodov. Súčasťou participatívneho plánovania je aj účasť zainteresovaných hráčov na realizácii dohodnutých plánov; pozri:– Miková, Karolína – Paulíková, Martina – Pauliniová, Zora: Verejné priestory. Banská Bystrica, Nadácia Ekopolis 2010, s. 59.
- 18 Otázka participácie verejnosti nadobúda na význame a predpokladá súčasne vytvorenie verejnej diskusnej platformy. Stáva sa súčasťou komunálnej politiky. Téma má však aj svoj odborný rozmer a diskusia naráža často na problém nerovnováhy poznatkov. Preto je namieste ako súčasť práce architektov a urbanistov aj osveta. Viac informácií o tejto problematike možno nájsť v článku *Špecifika navrhovania verejných mestských priestorov* (<http://www.uzemneplany.sk/sutaz/specifika-navrhovania-verejnych-mestskych-priestorov/>); pozri aj: Špaček, Robert: Verejný priestor: demokracia, slušnosť, udržateľnosť. *Projekt: slovenská architektonická revue*, roč. 45, 2/2003, s. 4 – 11; Kováč, Bohumil: Tvorba verejných priestorov. *Creation of public spaces. Urbanita. Časopis o urbanizme a územnom plánovaní, územnom rozvoji a rozvoji miest a o tvorbe krajiny*, roč. 22, 1/2010, s. 24 – 27.